

Rola nauki w państwowej służbie geologicznej

Tadeusz Peryt¹, Andrzej Głuszyński¹

T. Peryt

A. Głuszyński

Science in the national geological survey. *Prz. Geol.*, 68: 312–318.

Abstract. For a century – since the initiative of a group of parliament members to constitute the Polish Geological Institute (PGI) was supported by the Polish Parliament on May 30, 1919 – the PGI has successfully fulfilled all basic responsibilities and commitments that are conventionally assigned to national geological surveys. Like in the past, in modern geological surveys the research is of great importance and it is clear that they cannot exist without science, the same applies to the PGI. The scientific knowledge achieved during the implementation of geological survey tasks is important for the society and the country's development.

Keywords: Polish Geological Institute, geological survey, science

Państwowy Instytut Geologiczny (PIG) powstał 101 lat temu na podstawie uchwały Sejmu Ustawodawczego. Korzenie zawodowe pierwszych dyrektorów PIG, jak i wielu innych pracowników instytutu, którzy w swoim czasie byli państwowymi geologami w Komitecie Geologicznym (tzn. służbie geologicznej) w Petersburgu oraz w Wiedniu, a Karol Bohdanowicz był nawet pod koniec swojej pracy dla rosyjskiej służby geologicznej jej dyrektorem (1914–1917), z pewnością wpłynęły na to, że PIG od swego zarania działał jako państwowa służba geologiczna (Peryt, 2019).

Państwowa służba geologiczna została powołana dekretem prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 31.03.1938 r. Sprawowały ją: 1) Państwowa Rada Geologiczna i 2) Państwowy Instytut Geologiczny. Zadaniem Państwowej Rady Geologicznej – która miała być organem kontrolującym i nadzorującym działalność PIG – było inicjowanie i koordynowanie prac geologicznych oraz sprawowanie kontroli postępu tych prac. Po II wojnie światowej PIG został reaktywowany, a jego kompetencje, określone w 1938 r., potwierdził dekret o państwowej służbie geologicznej z dn. 3.02.1947 r., przy czym zmieniono rolę Państwowej Rady Geologicznej, która stała się organem doradczym i opiniodawczym ministra w sprawach geologii.

Dekret z dn. 8.10.1951 r. o państwowej służbie geologicznej (tzw. dekret Bieruta) zmienił zasadniczo formy organizacyjne tej służby, która została dostosowana do systemu centralnego planowania i dominacji własności państwa. Zamiast PIG został utworzony Instytut Geologiczny (IG); miał on status instytutu naukowo-badawczego. Po rozwiązaniu CUG, ustawą z dnia 12.11.1985 r., w dn. 28.03.1986 r. zmodyfikowano statut Instytutu Geologicznego, który m.in. stwierdzał, iż jednym z podstawowych zadań instytutu jest gromadzenie centralnego zbioru źródłowych informacji geologicznych i pokrewnych dotyczących budowy geologicznej kraju, jego kopalń, wód podziemnych i warunków geologiczno-inżynierskich. W dniu 19.06.1987 r., zarządzeniem nr 34, minister ochrony środowiska i zasobów naturalnych przywrócił Instytutowi Geologicznemu historyczną nazwę Państwowy Instytut Geologiczny z uwagi na fakt, iż instytut prowadzi badania

naukowe i prace badawczo-rozwojowe z dziedziny geologii oraz koordynuje te prace w skali ogólnokrajowej.

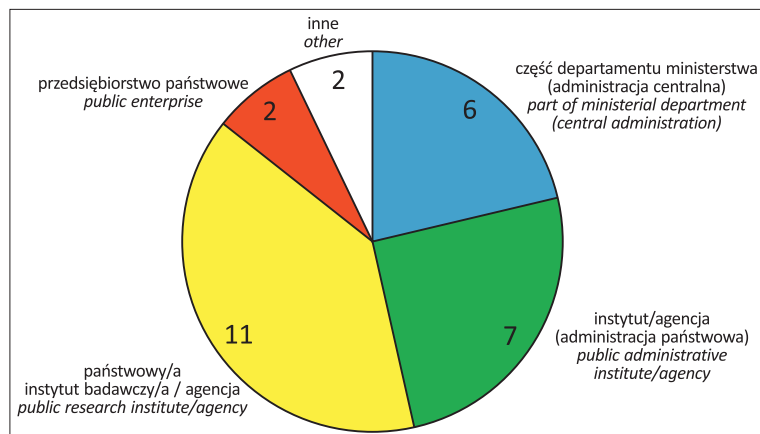
Nowelizacja *Prawa geologicznego i górniczego* z dnia 27.07.2001 r. ustawowo potwierdziła działania państwowej służby geologicznej i powierzyła jej zadania PIG do czasu powołania państwowej służby geologicznej, nie później niż do dnia 31.12.2003 r. Niedługo potem, w sierpniu 2001 r., decyzją dyrektora PIG zmieniono domenę i adres poczty PIG (z pgi.waw.pl na pgi.gov.pl), co było symbolicznym potwierdzeniem zmiany statusu PIG. W 2003 r. Sejm powierzył PIG wykonywanie zadań państwowej służby geologicznej na czas nieokreślony. Od roku 2012 PIG-PIB pełni funkcję państwowej służby geologicznej (PSG) na podstawie art. 163 ust. 1 ustawy z dnia 9.06.2011 r. *Prawo geologiczne i górnictwo*, a ustawowe obowiązki państwowej służby geologicznej, określone jako zadania państwa w zakresie geologii, są ściśle zdefiniowane. W 2009 r. PIG uzyskał status państwowego instytutu badawczego.

Nie zważając na fakt, iż państwowa służba geologiczna istnieje w Polsce od 1919 r., w roku 2007 zaczęto forsować koncepcję ustawowego powołania PSG. Konieczność tworzenia nowej instytucji była uzasadniana 1) faktem, że aby odwołać dyrektora PIG, minister musiał czekać do 30 dni na opinię Rady Naukowej PIG, oraz 2) tym, że dyrektor PIG mógł odmówić ministrowi wykonania zleconego instytutowi zadania, zanim nie zostanie podpisana stosowna umowa gwarantująca instytutowi uzyskanie zapłaty za wykonane prace. Te dwie „niedogodności” zostały w późniejszych latach usunięte – obecnie minister nadzorujący może dokonać zmiany dyrektora bez zbędnej zwłoki (i w ciągu ostatnich 4 lat nastąpiło więcej zmian na stanowisku dyrektora PIG-PIB niż w ciągu pierwszego półwiecza istnienia instytutu), a PIG-PIB jest prawnie zobowiązany do realizacji tematów przed podpisaniem umowy na ich wykonanie, o ile minister umieści je w planie pracy państwowej służby geologicznej. Nie miało to jednak żadnego wpływu na propozycje ustawowe – w wyniku ewolucji koncepcji powstał ostatecznie projekt ustawy o Polskiej Agencji Geologicznej, który w bardzo specyficzny sposób odpowiadał na dwa wymienione „mankamenty” PIG, w myśl bowiem tego projektu 1) prezes PAG

¹ Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa; tadeusz.peryt@pgi.gov.pl; andrzej.gluszynski@pgi.gov.pl

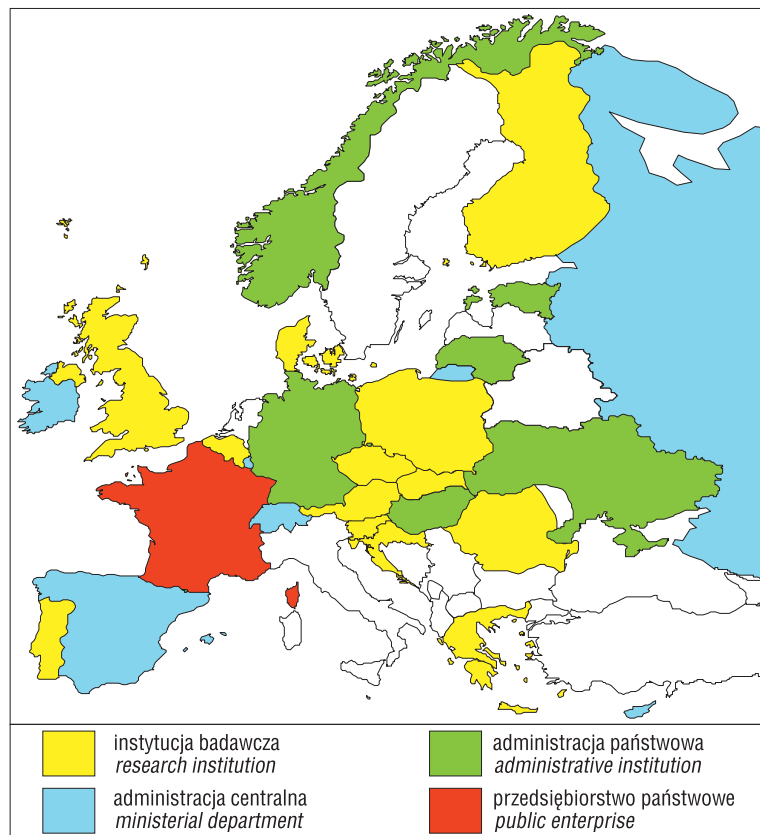
będzie praktycznie nieusuwalny, a 2) minister nic nie może prezesowi PAG nakazać.

Status służb geologicznych Europy, zestawiony przez *EuroGeoSurveys* na podstawie ankiety przeprowadzanej corocznie wśród służb zrzeszonych w tej organizacji, wg stanu w 2018 r. przedstawia ryc. 1. Na mapie opracowanej na podstawie tego zestawienia (ryc. 2) służbom geologicznym Czech oraz Łotwy, które określiły swój status

Ryc. 1. Status europejskich służb geologicznych wg stanu w 2018 r., zestawiony przez *EuroGeoSurveys* na podstawie ankiety przeprowadzanej corocznie wśród służb zrzeszonych w EGS

Fig. 1. The status of European geological surveys in 2018, compiled by *EuroGeoSurveys* based on the survey made among the members and partners of the *EuroGeoSurveys* (EGS)

Ryc. 2. Mapa pokazująca status służb geologicznych Europy wg stanu w 2018 r., zestawiony przez *EuroGeoSurveys* (EGS) na podstawie ankiety przeprowadzanej corocznie wśród służb zrzeszonych w EGS

Fig. 2. The status of European geological surveys in 2018, compiled by *EuroGeoSurveys* (EGS) based on the survey made among the members and partners of the EGS

jako inny (Czeska Służba Geologiczna napisała dodatkowo w objaśnieniach rządowy instytut badawczy) – przypisano status stosownie do podanego przez te służby opisu, podobnie jak w przypadku analogicznego zestawienia opracowanego dwa lata wcześniej (Peryt, 2018a). Jako przedsiębiorstwo państwowe na ryc. 1 widnieją dwie służby geologiczne, a na ryc. 2 tylko jedna z nich z tego względu, że drugi przypadek ujęty na ryc. 1 to Służba Geologiczna

Katalonii. Kilka służb geologicznych nie przyporządkowało swojego statusu kategoriom wyróżnianym przez EGS, w tym Czarnogóra, Islandia czy Włochy, które w zestawieniu za rok 2016 (Peryt, 2018a) uznały się za państwowe instytuty badawcze i od tego czasu ich status się nie zmienił. Z tych danych wynika, że główną formą służby geologicznej w krajach UE jest instytucja badawcza, zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę fakt, że w wielu pozostałych przypadkach (zob. Peryt, 2018a) komponent badań naukowych jest co najmniej bardzo istotny.

NAUKA W WYBRANYCH SŁUŻBACH GEOLOGICZNYCH

Zadania i formy organizacyjne służb geologicznych we wszystkich państwach ulegały w przeszłości zmianom w związku ze zmieniającą się rolą geologii w życiu społeczeństw. Zmieniał się także ich status formalno-prawny, nazwy oraz podstawowe zadania, chociaż takie zadania, jak gromadzenie i przechowywanie informacji geologicznej oraz badanie budowy geologicznej krajów ojczystych, w tym systematyczne kartowanie geologiczne, pozostawały niezmiennie. Niezmiennie pozostaje także bardzo duże znaczenie nauki. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w charakterystykach czołowych służb, zamieszczanych na ich stronach internetowych. Problem ten został zarysowany w kilku artykułach opublikowanych na łamach *Przeglądu Geologicznego* dwa lata temu (Peryt, 2018a, b, c) i z tego względu zostanie on zaprezentowany w sposób skrótowy.

Brytyjska Służba Geologiczna (*British Geological Survey* – BGS) za rok swojego powstania uznaje ustanowienie *Ordnance Geological Survey* w 1835 r.; jej obecna nazwa pochodzi z 1984 r.; wcześniej – w latach 1966–1983 – nosiła nazwę Instytut Nauk Geologicznych (*Institute of Geological Sciences*), który utworzono z połączenia trzech instytucji: Służby Geologicznej Wielkiej Brytanii, Muzeum Geologicznego oraz Zamorskich Służb Geologicznych (*Overseas Geological Surveys*). BGS przedstawia się jako służba geologiczna wiodąca w świecie, ogniskująca się na społecznie użytecznej nauce dla rządu oraz na badaniach w celu zrozumienia procesów geologicznych, i jako najlepszy dostarciciel przydatnych społeczeństwu obiektywnych i autorytatywnych danych, informacji i wiedzy w zakresie nauk o Ziemi. BGS jest zatem narodowym archiwum danych

geologicznych i bazą nauk o Ziemi, ma 20 wyspecjalizowanych laboratoriów naukowych i 5 innych obiektów naukowych (podtrzymujących badania uniwersyteckie), a personel to 451 naukowców oraz 190 osób wspomagających cele naukowe (<https://www.bgs.ac.uk/annualreport/home.html>).

Służba Geologiczna Stanów Zjednoczonych (USGS), założona w 1879 r., jest dedykowana powiększaniu wiedzy naukowej o Ziemi i służy państwu przez dostarczanie wiarygodnej informacji naukowej (<https://www.doi.gov/blog/us-geological-survey-marks-139-years-scientific-advance>). Dobrze ilustruje to logo USGS, zawierające hasło: *nauka dla zmieniającego się świata*.

Służba Geologiczna Kanady (Geological Survey of Canada – GSC), najstarsza krajowa agencja naukowa, założona w 1842 r., aby pomóc w rozwoju opłacalnego przemysłu surowcowego przez ustanowienie ogólnych podstaw geologicznych umożliwiających planowanie poszukiwań złóż surowców. Obecnie GSC jest organizacją narodową koncentrującą się na informacji i badaniach w dziedzinie nauk o Ziemi (<https://www.nrcan.gc.ca/science-data/research-centres-labs/geological-survey-canada/17100>).

Służba Geologiczna Australii nosi obecnie nazwę *Geoscience Australia* – trudno o bardziej dobitne wyrażenie istoty tej służby. Misją organizacji jest zastosowanie nauk o Ziemi do najważniejszych wyzwań Australii (<https://www.ga.gov.au/about>).

Logo **francuskiej służby geologicznej** – BRGM głosi: *nauki o Ziemi dla trwałej Ziemi*. BRGM – którego programy skupiają się na badaniach naukowych – należy do sieci instytutów Carnota (<https://www.brgm.eu/brgm/brgm-french-geological-survey/brgm-french-geological-survey>).

Służba Geologiczna Belgii, stworzona w 1896 r., jest kluczowym centrum badawczym – geologicznym i mineralogicznym – rozwijającym zarówno stosowane, jak i podstawowe kierunki badań (<https://www.natural-sciences.be/en/science/do/25>). Obecnie jest ona częścią Królewskiego Belgijskiego Instytutu Nauk Przyrodniczych (jego logo to dinozaur i słowo *muzeum*).

Służba Geologiczna Niderlandów jest częścią TNO – niderlandzkiej niezależnej organizacji powołanej w 1932 r. w celu prowadzenia naukowych badań stosowanych (<https://www.tno.nl/en/about-tno/organisation>).

Służba Geologiczna Danii i Grenlandii (GEUS) jest narodowym centrum danych geologicznych i odpowiada za naukowe badania geologii Danii i Grenlandii oraz ich obszarów szelfowych, a jej misją jest prowadzenie badań naukowych na najwyższym poziomie międzynarodowym. Badania te dotyczą problematyki istotnej dla eksploatacji i ochrony geologicznych bogactw naturalnych, a także kartowania, monitorowania oraz zbierania danych i zarządzania nimi (<https://eng.geus.dk/about/>). Wizja GEUS to bycie wiodącą – w wybranych obszarach – instytucją badawczą i doradczą, w tym główną instytucją doradzającą czynnikom rządowym Danii i Grenlandii, dostarczającą

wiarygodnych i niezależnych informacji ku pożytkowi społeczeństwa i przemysłu.

Statutowa odpowiedzialność **Czeskiej Służby Geologicznej**, założonej w 1919 r., to zbieranie, przechowywanie i interpretowanie informacji geologicznej, aby administracja rządowa mogła podejmować właściwe decyzje w sprawach gospodarczych i środowiskowych, a wyniki systematycznego regionalnego kartowania geologicznego oraz badań są dostępne wszystkim (<http://www.geology.cz/extranet-eng>). Jednocześnie Czeska Służba Geologiczna zabiega o utrzymanie pozycji wiodącej instytucji badawczej w dziedzinie nauk o Ziemi (<http://www.geology.cz/extranet-eng/about-us>).

W Niemczech funkcję narodowej służby geologicznej na poziomie centralnym pełni *Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe* – BGR (Jaś-Nowopolska, Wolska, 2018). Ta instytucja – jak inne federalne organizacje badawcze – służy rządowi federalnemu obiektywnym i niezależnym doradztwem na najwyższym poziomie naukowym. Na doradztwo dla rządu federalnego BGR przeznaczają ok. 60% swoich zasobów, a ok. 40% zasobów na badania i rozwój w zakresie nauk o Ziemi (ocena własna prezydenta BGR – Peryt, 2018c); na 782 pracowników ogółem przypada 374 pracowników naukowych, tj. 47,8%, przy czym w liczbie 557,2 stałych etatów personel naukowy stanowi 44,7% (wg stanu na dzień 31.12.2016 r. – <https://www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/6662-17.pdf>). Cechą federalnych instytucji badawczych w Niemczech jest ich niezależność pod względem naukowym: program badań instytutu określa odpowiedni minister, ale nie dotyczy to już definiowania przez niego rezultatów ani celów tych badań.

NAUKA W PAŃSTWOWYM INSTYTUCIE GEOLOGICZNYM

Trawestując sentencję Seneki *Vita sine litteris mors est* (*Życie bez nauki jest śmiercią*) można powiedzieć *Bez nauki nie ma służby geologicznej*. W tej sytuacji zdumienie musi budzić fakt, że forsowanie koncepcji utworzenia Państwowej Agencji Geologicznej (PAG) – jakoby nawiązującej do najlepszych wzorów światowych – było uzasadniane tym, że: *wiele badań czy działań naukowych, wykonywanych w PIG, ma nikłe przełożenie na praktyczne wykorzystanie w działalności służbowej. Niektóre rodzaje aktywności naukowej nie mają żadnego przełożenia na działalność służby. Wobec tego naturalnym krokiem wydaje się przywrócenie nauki nauce, a wyciągnięcie służby do osobnej instytucji* (Nowacki, 2018). Oczywiście konsekwencją takiego podejścia był fakt, że w projekcie ustawy o Polskiej Agencji Geologicznej słowo *naukowy* pojawiło się w dwóch przypadkach – w art. 4.2, informującym, że PAG reprezentuje polski interes naukowy na arenie międzynarodowej, oraz w art. 7.5 i 9.6, w których jest mowa o możliwości działalności naukowej prezesa PAG, dyrektora centrali i oddziałów (<https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12289805/12378467/12378468/dokument316654.pdf>). Forsowane w projekcie instytucjonalne oddzielenie służby geologicznej od Państwowego Instytutu Geologicznego w istocie oznaczałoby upadek najpierw PIG, a potem – nieuchronnie – szybką degrengoladę państwowej służby geologicznej.

Podstawą koncepcji powołania państwowej służby geologicznej poza PIG była całkowicie fałszywa diagnoza dotycząca instytutu, który zdaniem Jędryska (2007) realizuje: *w znacznym stopniu badania podstawowe, na co nakłada się wymóg akademickiej ścieżki kariery pracowników PIG, ze wszystkimi wynikającymi z tego faktu determinantami i motywacjami działania, czego konsekwencją miało być drugoplanowe i ograniczone zaangażowanie w prace typowe dla służby, a z drugiej strony podporządkowywanie zadań służby badaniom podstawowym*. W momencie stawiania tej diagnozy w PIG było 11 profesorów, 25 doktorów habilitowanych i 115 doktorów, a np. 12 lat wcześniej – 17 profesorów, 30 doktorów habilitowanych i 104 doktorów. Najwyraźniej albo te determinanty i motywacje nie działały, albo po prostu ich nie było, a diagnoza została wzięta z powietrza. W dniu 4 czerwca 2019 r. w PIG-PIB było zatrudnionych 12 profesorów, 25 doktorów habilitowanych i 132 doktorów.

Twierdzenie, że prowadzenie badań naukowych *nie pozwala efektywnie wykonywać zadań służby geologicznej*, jest tyle warte co propozycja zakazania szpitalom uniwersyteckim prowadzenia badań naukowych i kształcenia medyków z powodu odciągania ich od głównego zadania służby zdrowia, jakim jest opieka medyczna. Dodać należy, że ustawa o instytutach badawczych milczy o wymyślnym *obowiązku awansu naukowego i regularnego publikowania*.

Chociaż teza Jędryska (2007), jakoby w trakcie ostatniego ćwierćwiecza PIG rozwijał się głównie w kierunku badań podstawowych, a pracownicy naukowcy instytutu nie są skorzy do realizacji badań aplikacyjnych niezbędnych dla państwa (zob. Osiejewicz, 2018), nie miała żadnego oparcia w faktach (zob. Wołkiewicz, 2019; Peryt, 2019), jednak była ona bekrzytycznie powielana przez jego akolitów. W wywiadzie dla portalu *BiznesAlert* Nowacki (2018) stwierdził: *jeżeli spojrzymy na wszystkie przedwojenne akty prawne dotyczące PIG, to nigdzie nie pojawia się słowo nauka. Wtedy Instytut miał za zadanie znaleźć i oszacować złoża surowców. Musiał mieć wsparcie od ludzi, którzy się na tym znali, ale nie prowadził badań naukowych*.

Co do pierwszego zdania, także w żadnym obecnym akcie prawnym dotyczącym PIG (statut PIG-PIB, ustawa o instytutach badawczych) nie pojawia się słowo *nauka*. Natomiast we wszystkich aktach, zarówno obecnych, jak i przedwojennych, występuje słowo *naukowy*, przy czym – co charakterystyczne – w przedwojennych aktach prawnych spotyka się je proporcjonalnie znacznie częściej, niż w regulacjach współczesnych. Dla przykładu, w statucie PIG-PIB nadanym przez M.O. Jędryska (z 10.01.2018 r.), liczącym 2100 słów, słowo *naukowy* pojawia się 19 razy, podczas gdy w dwuipółkrotnie krótszym statucie PIG z 1927 r. – 15 razy.

W żadnych przedwojennych aktach prawnych dotyczących PIG nie ma twierdzenia, jakoby *Instytut miał za zadanie znaleźć i oszacować złoża surowców*. Co więcej, stwierdzenie, że instytut wtedy *nie prowadził badań naukowych*, stoi w sprzeczności nie tylko z obowiązującymi regulacjami prawnymi, ale i z udokumentowanymi efektami takich badań. Odnośnie regulacji prawnych jako drobny przykład niech posłużą dwa fragmenty statutu PIG nadanego przez Radę Ministrów w 1927 r., a mianowicie art. 6a oraz art. 12d.

Art. 6. Do obowiązków geologów instytutu należy:

a) wykonywanie czynności, powierzonych im przez Dyrektora Instytutu, jak oto: zdjęcia kartograficzne, opracowanie zebranych materiałów, oraz inne funkcje, wchodzące w zakres prac naukowych i naukowo-administracyjnych Instytutu

Art. 12. Rada Instytutu wydaje opinie o następujących sprawach naukowych i naukowo-administracyjnych:

d) o wynikach badań i prac naukowych, wykonanych przez członków Instytutu lub współpracowników tymczasowych [zgodnie z Art. 8, członkowie instytutu to personel naukowy]

Dorobek naukowy PIG z okresu przedwojennego jest bardzo bogaty. Dość wspomnieć, że w okresie od 20.05.1921 r. do 31.05.1939 r. odbyło się 205 posiedzeń naukowych – udokumentowanych w serii wydawniczej *Sprawozdania z czynności i posiedzeń Państwowego Instytutu Geologicznego* – na których wygłoszono 884 referaty, a – jak to podsumował Skoczyła (2014) – w pierwszym dziesięcioleciu istnienia PIG pracownicy tej instytucji, stanowiący blisko 48% wszystkich geologów w Polsce, zapewnili ok. 68% całego dorobku publikacyjnego.

PIG od momentu powołania go uchwałą Sejmu Ustawodawczego z dn. 30 maja 1919 r. do pełnienia państwowej służby geologicznej z powodzeniem wypełnia wszystkie podstawowe zadania realizowane przez nowoczesne państwowe służby geologiczne (Peryt, 2019). Profesor J. Morozewicz, kiedy w 1918 r. był usilnie namawiany przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu na zajęcie się organizacją Państwowego Instytutu Geologicznego, zareagował następująco: *zastrzegłem się z góry, że będę w wykonywaniu tego zadania wzorować się na najlepszych tego rodzaju instytucjach w Europie i Ameryce* [list do Urzędu Budowy Gmachów Państwowych z dnia 2 maja 1929 r.].

W trakcie inauguracji Państwowego Instytutu Geologicznego w dniu 7 maja 1919 r. Józef Morozewicz stwierdził w swoim przemówieniu programowym: *Powstający Instytut Geologiczny ma być zakładem naukowo-badawczym, poświęconym przede wszystkim rozważaniu problemów geologicznych związanych z różnymi dziedzinami życia ekonomicznego. [...] Ale obok zagadnień natury praktycznej – wcale nie myślimy rezygnować z prac natury teoretycznej, geologia stosowana nie da się pomyśleć bez geologii teoretycznej, nie może bez niej ani rozwijać się, ani należycie spełniać swojego zadania* (Morozewicz, 1920). Sformułowania dyrektora Morozewicza były kamieniem węgielnym badań instytutu i do dziś nie straciły one swej aktualności – jest to bowiem oczywista oczywistość.

W 1938 r. Karol Bohdanowicz – dyrektor Państwowego Instytutu Geologicznego i przewodniczący Tymczasowej Państwowej Rady Geologicznej – tak tę kwestię przedstawił: *Działalność PIG jest jednocześnie praktyczną i naukową; różnica pomiędzy Instytutem a akademickimi ośrodkami geologicznymi polega na tym, że [...] w działalności Państwowego Instytutu Geologicznego całokształt geologicznej wiedzy musi być stosowany do obiektów regionalnych lub lokalnych w określonych celach praktycznych*. Można powiedzieć – tak, jak w najlepszych na świecie państwowych służbach geologicznych.

Gwoli ścisłości należy dodać, że również wtedy, kiedy Bohdanowicz (1938) przedstawiał swoją wizję, czym powinien być PIG, trwała dyskusja, której odbiciem jest przytoczony fragment protokołu drugiego posiedzenia

Komitetu Reorganizacyjnego Państwowego Instytutu Geologicznego jako Tymczasowej Państwowej Rady Geologicznej, które odbyło się w dniu 15.06.1938 r. w lokalu Państwowego Instytutu Geologicznego, o godz. 10.

Obecni:

Prof. K. BOHDANOWICZ – Przewodniczący

Członkowie:

Prof. J. NOWAK,

Prof. J. TOKARSKI,

Prof. R. KOZŁOWSKI,

Dyr. K. KLUKOWSKI inż.,

Dyr. B. KRUPIŃSKI inż.,

Plk. S. WITKOWSKI delegat M.S. Wojsk.,

Pplk. E. MAETZE zastępca delegata Sztabu Główn.

Dyr. S. DAŻWAŃSKI inż. delegat Min. Przem. i Handlu,

Za Sekretarza Dr St. KRAJEWSKI.

Usprawiedliwili nieobecność:

prof. J. LEWIŃSKI i prof. St. MAŁKOWSKI chorobą,

a Min. OLSZEWSKI wyjazdem z Warszawy. [...]

Przewodniczący przedstawił tylko w krótkim streszczeniu list prof. Małkowskiego z dnia 10.06.1938 r. w sprawach postawionych na porządek dzienny. List przytoczono tu in extenso:

1/ Jak widzę z przesłanych załączników, Instytut stoi wciąż jeszcze wobec dylematu: Urząd, czy Zakład Naukowy o nastawieniu praktycznym. [...] P.I.G. rozpoczynając nowy okres swego istnienia, nie powinien dla dobra służby, którą spełnia, pozostawać nadal wobec stojącego przed nim dylematu. Tendencja rozwoju P.I.G. powinna być jasno i niedwuznacznie określona, co winno znaleźć zdecydowany wyraz w statucie i regulaminie.

Jeżeli nie ma podstaw prawnych wyzwolenia P.I.G. z przepisów hamujących jego rozwój i prowadzących do marnotrawienia sił i środków (jednych i drugich nie ma nadmiaru), to te podstawy powinny być stworzone. Piszę to z najgłębszym przekonaniem, jako były geolog P.I.G., który widział ile energii i najlepszych usiłowań szło na marne na skutek nie odpowiadającej charakterowi zadań organizacji tego zakładu i niewłaściwemu stosunkowi doń władz zwierzchnich. Doszło do tego, że pracownikom naukowym P.I.G. zakazano przebywania w pracowniach i gabinetach naukowych po godzinach normalnego urzędowania. (Znalazł tu zastosowanie okólnik o oszczędzaniu światła). Był to przykład pedantycznej i małostkowej oszczędności, która bywa stosowana dla efektu zewnętrznego lub też i z dobrą wolą, lecz bez najmniejszego rozumienia warunków i skutków taką „oszczędnością” wywołanych. Żaden prawdziwie oszczędny i mający swobodę działania gospodarz, oddany swej pracy nie popełniłby takiego błędu w stosunku do swych współpracowników. Lekceważenie P.I.G. i nieufność względem jego prac, a zarazem nadmierna pewność siebie władzy zwierzchniej Instytutu doszła do tego stopnia, że jeden z panów ministrów, wizytując P.I.G. uczynił geologowi przedstawiającemu wyniki swej pracy, ciężki zarzut zupełnego nieuctwa, twierdząc kategorycznie, że zebrane przezeń okazy miedzi rodzimej są zwykłymi żużłami z ogniska. Pan Minister stwierdził tym samym, że w jego najgłębszym przekonaniu P.I.G. jest zupełnie równorzędny swym zakresom innym podległym autorytetowi tegoż pana ministra instytucjom. Wkrótce też po tym fakcie nastąpiło

mechanicznie przeprowadzone ograniczenie działalności Instytutu. P.I.G. był potraktowany jako urząd, w którym można stosować zasadę redukcji mechanicznych, zmniejszając liczbę urzędników o pewien procent i dzieląc pracę proporcjonalnie pomiędzy pozostałych, nie zaś – jako instytucja oparta na pracy zespołowej grona specjalistów, w której tego rodzaju zmiany organizacyjne są oczywistym błędem.

Pozwoliłem sobie przytoczyć kilka przykładów, jak sądzę bardzo wymownych, aby poprzeć tezę Pana Dyrektora, której przypisuję znaczenie zasadnicze: że **P.I.G. winien być traktowany odrębnie w organizacji państwowej ze względu na szczególny swój charakter i cele, z uchyleniem przepisów tamujących inicjatywę indywidualną i pracę zbiorową**. [wytnięcie autorów]

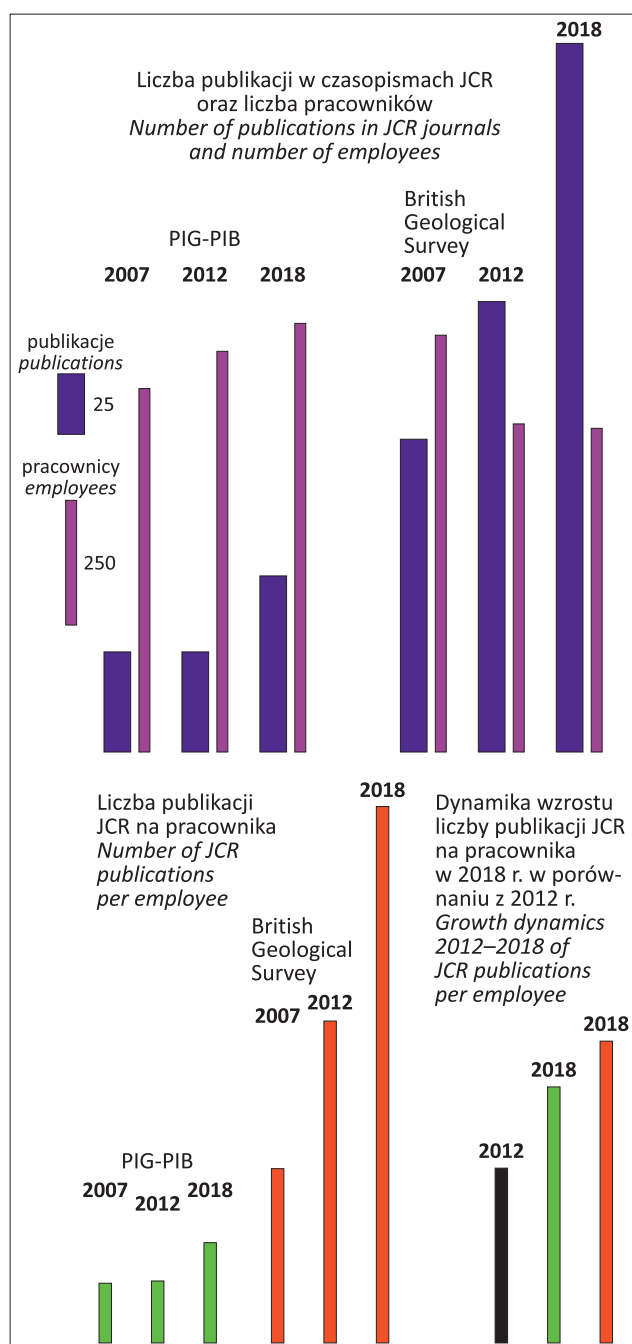
[...] Podstawą stosunku władzy zwierzchniej względem Służby Geologicznej musi być, jak to Pan Dyrektor zaznaczył, pełne zaufanie do Rady i do Dyrektora jako gospodarza odpowiedzialnego za powierzone jego pieczy dobra materialne i obowiązki. Wprowadzenie jak najbardziej racjonalnego systemu buchalterii i kontroli wydatkowania sum budżetowych będzie tylko ułatwieniem pracy kierownictwu P.I.G., lecz system ten nie może rujnować porządku prac badawczych.

Liczba publikacji naukowych PIG-PIB oraz Brytyjskiej Służby Geologicznej, jakie ukazały się w czasopiśmie impaktowych w latach 2007, 2012 oraz 2018, zestawiona na ryc. 3 (te dwa pierwsze lata przedstawiono wcześniej w Peryt, 2018a), wyraźnie wskazuje na wzrost liczby artykułów w ostatnich latach, mimo – w przypadku BGS – stabilnego zatrudnienia. Jest to zresztą tendencja typowa dla wielu służb geologicznych (zob. Peryt, 2018a, pokazujący przykład Czeskiej Służby Geologicznej). Wyjątkiem była stagnacja w PIG w tym zakresie w latach 2007–2012, czego efektem było uzyskanie przez PIG w roku 2013, na podstawie ewaluacji lat 2009–2012, po raz pierwszy w historii parametrycznej oceny jednostek naukowych, kategorii innej niż najwyższa. W poprzedniej ocenie, obejmującej lata 2005–2009, PIG zajął 3. miejsce w swojej grupie, obejmującej 39 ocenianych jednostek naukowych.

Ten aspekt wskazuje skądinąd na miałość argumentów w toczonej niedawno dyskusji na temat PAG, jakoby to PIG zmierzał w stronę badań podstawowych. Jest wręcz przeciwnie: w porównaniu z innymi państwowymi służbami geologicznymi w PIG-PIB – zwłaszcza w ostatnich latach – nastąpił wyraźny regres zarówno w wysokości przeznaczanych zasobów finansowych i ludzkich dedykowanych na badania podstawowe, jak i rozumieniu ich niezbędności dla prawidłowego funkcjonowania państwowej służby geologicznej.

OCZEKUJĄCE WYZWANIA

Misją państwowej służby geologicznej jest realizacja zadań ustawowych, ale oprócz tego służba ta powinna być wartościowym partnerem, m.in. dla przedsiębiorców z branży geologicznej i poszukiwawczo-wydobywczej, a także administracji, instytucji naukowo-badawczych, wyższych uczelni oraz innych służb z kraju i zagranicy. Rola służby geologicznej w tej współpracy nie musi ograniczać się jedynie do dostarczania danych geologicznych i geofizycznych, ale wzorem innych zagranicznych służb polska służba geo-

Ryc. 3. Liczba pracowników i publikacji w czasopismach JCR w służbach geologicznych: Polski (PIG-PIB) i Wlk. Brytanii (BGS) w latach: 2007, 2012 i 2018 oraz stosunek liczby publikacji do liczby pracowników na podstawie sprawozdań rocznych tych służb i dynamika wzrostu w 2018 r. w porównaniu z 2012 r.

Fig. 3. Numbers of staff and publications in JCR journals in the geological surveys of Poland (PIG-PIB) and the United Kingdom (BGS) in 2007, 2012 and 2018, and the ratio of number of publications to the number of staff in 2007, 2012 and 2018 based on annual reports of the surveys, and the growth dynamics in 2018 compared to 2012

logiczna powinna pełnić rolę doradczą i wspomagającą, co może realizować jedynie poprzez posiadanie wysoko wykwalifikowanej kadry, a to jest nieodłącznie związane z prowadzeniem badań naukowych.

Bardzo często w ramach zadań wykonywanych przez państwową służbę geologiczną są przygotowywane materiały o dużej wartości naukowej, które jednak finalnie nie są publikowane. Wynika to z tego, że nie został wypracowany

mechanizm publikacji wyników zadań służby. Obecnie efekty końcowe z realizacji zadań PSG najczęściej trafiają do ministerstwa nadzorującego oraz do archiwum i często dopiero po latach zostają wykorzystane do publikacji – to niekiedy przez pracowników PIG-PIB. Celowe jest zatem szybkie udostępnianie wyników badań prowadzonych przez państwową służbę geologiczną poprzez publikacje naukowe (które mogłyby m.in. stanowić podstawę przyszłych postępowań o awans pracowników służby), a także poprzez bezwzględne informowanie ogółu społeczeństwa w stosownych komunikatach zamieszczanych na stronie internetowej PIG-PIB.

Oprócz publikowania wyników prac w czasopismach naukowych, co powinno być priorytetem, zasadnym wydaje się także zaktualizowanie monografii dotyczącej budowy geologicznej Polski. Monumentalna seria *Budowa geologiczna Polski* była publikowana w latach 1968–2004, a bardzo duży przyrost danych geofizycznych i geologicznych, pozyskanych zwłaszcza przez przemysł naftowy, sprawił, że wiedza na temat budowy geologicznej Polski jest obecnie w wielu poddziedzinach mocno nieaktualna. Przykładem jest w zasadzie całkowicie zdezaktualizowana wiedza na temat tektoniki Polski, opisana dodatkowo na podstawie nieaktualnej teorii geotektonicznej.

Ważną rolę w działalności państwowych służb geologicznych pełni również komunikacja zewnętrzna. Odbudowa rangi posiedzeń naukowych organizowanych w PIG-PIB, na których są prezentowane wyniki prac realizowanych w ramach służby geologicznej, dzięki możliwościom stwarzanym przez współczesne środki komunikacji powinna stymulować wymianę wiedzy pomiędzy badaczami z różnych ośrodków.

Istotnym elementem rozwoju nauki w PIG-PIB jest współpraca i wymiana wiedzy z zagranicznymi służbami geologicznymi poprzez zaangażowanie w wykonywanie wspólnych projektów. Dobrym przykładem są obecnie projekty programu GeoERA (<https://geoera.eu/>), w ramach którego PIG-PIB ma możliwość wymiany wiedzy i doświadczeń z pracownikami europejskich służb geologicznych. Realizacja tego typu projektów międzynarodowych przyczynia się zarówno do rozwoju badań geologicznych w Polsce, jak i prezentuje innym służbom geologicznym potencjał PIG-PIB.

Jednym z pośrednich zadań PIG-PIB, ale kluczowych, jest kształcenie kolejnego pokolenia geologów, którzy powinni być dostosowani do realiów zmieniającego się świata. Do pracy w PIG-PIB geologów przyciągała zawsze możliwość rozwoju naukowego, który w odróżnieniu od uczelni wyższych czy PAN, można łączyć z badaniami aplikacyjnymi. W ostatnich latach, m.in. ze względu na plany powołania PAG, nastąpił duży odpływ doświadczonej kadry geologów i wypełnienie tej luki będzie wymagać co najmniej kilku lat. W najbliższych latach pokaźna część pracowników merytorycznych PIG-PIB osiągnie wiek emerytalny i wraz z nimi może odejść wiedza zgromadzona przez dekady, która często nie została przelana na papier. Zasadnym wydaje się zatem stworzenie programu – wzorem USGS – w ramach którego pracownicy, którzy przeszli na emeryturę, wspieraliby działalność PSG poprzez szkolenie mniej doświadczonych pracowników służby, m.in. w publikowaniu wyników w czasopismach naukowych.

Po latach zaniedbań państwowa służba geologiczna wymaga dziś gruntownego doposażenia zarówno w podstawową odzież terenową (!), flotę samochodową, jak i sprzęt (laboratoryjny, informatyczny i pomiarowy). Można domniemywać, że ostatnie lata zaniedbań przez władarzy były celowym działaniem, które miało osłabić PIG-PIB, aby następnie nowo powołana PAG mogła zostać hojnie wyposażona. Tezę tę może potwierdzać planowane przez poprzednich decydentów utworzenie Centrum Nowych Technologii Geologicznych (wraz z magazynem rdzeni), które miało się mieścić w Oleśnicy. Jak najszybsze doposażenie służby geologicznej jest konieczne do prawidłowej realizacji zadań ustawowych, jak i prowadzenia badań naukowych na odpowiednim poziomie. Unowocześnienie służby geologicznej powinno samoistnie przyczynić się do podniesienia poziomu realizowanych badań naukowych oraz atrakcyjności PIG-PIB jako miejsca pracy wysokiej klasy specjalistów.

Pracownicy – którzy swoją wiedzą i doświadczeniem służą rozwojowi kraju – są największą wartością państwowej służby geologicznej. Rozwój kadry w państwowej służbie geologicznej powinien być nierozdzielnie połączony z ciągłym podnoszeniem kwalifikacji pracowników, wynikającym z prowadzenia badań naukowych. Działalność naukowa jest związana z procesem twórczym, który często musi i powinien być realizowany poza standardowymi godzinami pracy. Pracownicy naukowcy nie powinni być traktowani jak urzędnicy, ale powinni mieć umożliwioną pewną elastyczność w tej materii. Jednocześnie niezbędna jest konsekwencja w stosowaniu zasad okresowej ewaluacji pracowników naukowych i badawczo-technicznych, które powinny stymulować naukowy rozwój kadry i jej osiągnięcia – z korzyścią dla realizacji zadań służby geologicznej.

PODSUMOWANIE

Pozycja Państwowego Instytutu Geologicznego jako instytucji wypełniającej wszystkie podstawowe zadania typowe dla państwowych służb geologicznych w Europie była i jest w pełni uznawana przez wszystkie te służby.

PIG od momentu powołania uchwałą Sejmu Ustawodawczego z dn. 30 maja 1919 r. z powodzeniem wypełnia wszystkie podstawowe zadania realizowane przez nowoczesne państwowe służby geologiczne, z sukcesami trudnymi do przecenienia. W tej sytuacji twierdzenie zawarte w uzasadnieniu projektu ustawy o PAG (<http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3378>), że: *Na potrzebę utworzenia państwowej służby geologicznej, jako podmiotu odrębnego zarówno od Rady Ministrów, jak i od PIG-PIB, prawodawca wskazywał już kilkanaście lat temu (z odwołaniem do [http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruku/1407/\\$file/1407.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruku/1407/$file/1407.pdf)), jest – najdelikatniej ujmując – manipulacją. Zdumienie musi budzić fakt, iż projektodawca nie dostrzegł, że PIG został powołany sto lat temu jako państwowa służba geologiczna, co znalazło swój wyraz chociażby w oficjalnym francuskim tłumaczeniu nazwy PIG.*

Podobnie jak w przeszłości, w dzisiejszych służbach geologicznych badania naukowe mają bardzo duże znaczenie i oczywiste jest, że nowoczesna służba geologiczna nie może

istnieć bez nauki. Wzorem wiodących służb geologicznych, pracownicy państwowej służby geologicznej powinni być uzbrojeni nie w broń (<https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/976940,od-2017-straz-geologiczna-uzbrojona-w-karabiny-i-paralizatory.html>), ale w wiedzę zdobywaną poprzez realizację prac badawczych, którą wykorzystują do rozwoju kraju.

Dziękujemy prof. Leszkowi Markowskiemu za uwagi.

LITERATURA

- BOHDANOWICZ K. 1938 – Działania Państwowego Instytutu Geologicznego w r. 1937. Biul. Państw. Inst. Geol., 1.
 DEKRET Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 31 marca 1938 r. o państwowej służbie geologicznej. Dz.U. 1938 nr 22 poz. 193.
 DEKRET z dnia 3 lutego 1947 r. o państwowej służbie geologicznej. Dz.U. 1947 nr 17 poz. 68.
 DEKRET z dnia 8 października 1951 r. o państwowej służbie geologicznej. Dz.U. 1951 nr 52 poz. 369.
[http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruku/1407/\\$file/1407.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/wgdruku/1407/$file/1407.pdf)
<http://www.geology.cz/extranet-eng/>
<http://www.geology.cz/extranet-eng/about-us>
<http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3378>
<https://geoera.eu/>
<https://eng.geus.dk/about/>
<https://legislacja.rcl.gov.pl/docs/2/12289805/12378467/12378468/dokument316654.pdf>
<https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/976940,od-2017-straz-geologiczna-uzbrojona-w-karabiny-i-paralizatory.html>
<https://www.bgs.ac.uk/annualreport/home.html>
<https://www.brgm.eu/brgm/brgm-french-geological-survey/brgm-french-geological-survey>
<https://www.doi.gov/blog/us-geological-survey-marks-139-years-scientific-advancement>
<https://www.ga.gov.au/about>
<https://www.naturalsciences.be/en/science/do/25>
<https://www.nrcan.gc.ca/science-data/research-centres-labs/geological-survey-canada/17100>
<https://www.tno.nl/en/about-tno/organisation/>
<https://www.wissenschaftsrat.de/download/archiv/6662-17.pdf>
 JAŚ-NOWOPOLSKA M., WOLSKA H. 2018 – German Geological Institute – Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe. Prz. Geol., 66: 619–623.
 JĘDRYSEK M.O. 2007 – List podsekretarza stanu, Głównego Geologa Kraju w sprawie powołania Polskiej Służby Geologicznej. Prz. Geol., 55: 801–815.
 MOROZEWICZ J. 1920 – Kronika Instytutu. Sprawozd. Polsk. Inst. Geol., 1: 77–97.
 NOWACKI T. 2018 – Polska Agencja Geologiczna na straży polityki surowcowej (ROZMOWA), 12.04.2018 r.; <http://biznesalert.pl/polska-agencja-geologiczna-polityka-surowcowa/>
 OSIEJEWICZ J. 2018 – Polska Agencja Geologiczna jako realizator zadań służby geologicznej. Prz. Geol., 66: 402–408.
 PERYT T.M. 2018a – Nauka a państwowa służba geologiczna. Prz. Geol., 66: 475–476.
 PERYT T.M. 2018b – Uwagi o zasadach funkcjonowania państwowych służb geologicznych w krajach Unii Europejskiej. Prz. Geol., 66: 547–550.
 PERYT T.M. 2018c – *Audiat et altera pars*: w kwestii realizacji zadań służby geologicznej – polemika. Prz. Geol., 66: 624–628.
 PERYT T.M. 2019 – Państwowy Instytut Geologiczny jako państwowa służba geologiczna – sto lat w służbie Niepodległej. Prz. Geol., 67: 519–534.
 SKOCZYLAŚ J. 2014 – Formy i rezultaty współpracy Państwowego Instytutu Geologicznego z przemysłem i gospodarką w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Prz. Gór., 2: 25–30.
 USTAWA z dnia 27 lipca 2001 r. o zmianie ustawy – Prawo geologiczne i górnicze. Dz.U. 2001 nr 110 poz. 1190.
 USTAWA z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze. Dz.U. 2011 nr 163 poz. 981.
 WOŁKOWICZ S. 2019 – Ewolucja głównych kierunków działania PIG w latach 1919–2019. Prz. Geol., 67: 139–145.